

О.М. МІНОЧКІНА,
ДонНТУ

УДОСКОНАЛЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У СИСТЕМІ МЕНЕДЖМЕНТУ ОРГАНІЗАЦІЇ НА ОСНОВІ ЕКОНОМІКО-МАТЕМАТИЧНОГО МОДЕЛЮВАННЯ ЇЇ ЖИТТЄВОГО ЦИКЛУ

„Инновации – нововведение в области техники, технологии, организации труда и управления, основанные на использовании достижений науки и передового опыта, а также использование этих новшеств в самых разных областях и сферах деятельности.»[6]

Більшість авторів дотримуються погляду, згідно з яким інновація являє собою об'єкт, упроваджений у виробництво в результаті проведеного наукового дослідження або зробленого відкриття, який якісно відрізняється від попереднього аналога. Інновація характеризується більш високим технологічним рівнем, новими споживчими якостями товару або послуги порівняно з попереднім продуктом. Крім виробничої сфери це поняття застосовується також й до нововведень у технологічній, фінансовій, науково-дослідницькій, навчальній та інших сферах.[5; 9]

Проте, слід зазначити, що вирішення всіх цих проблем неможливе без удосконалення інноваційних процесів в системі менеджменту. Особливо актуальним в кожному інноваційному процесі, і в першу чергу організаційному, є прогнозування оптимального часу їх початку. Це може значно підвищити їх ефективність, а також знизити втрати від несвоєчасних змін у процесах, які, як вважалося би на перший погляд, ще нормально здійснюються. І якщо інноваційні процеси почато із запізненням, то для підприємства (організації) майже „гарантовано” зростання збитків або, як мінімум, - різке зменшення прибутку. У іншому випадку, тобто - з випередженням від необхідного терміну початку, інноваційний процес призводить до недоотримання прибутку, тому що початковий етап інноваційних процесів зумовлений падінням прибутку, а ще існуючий

на цей час метод вже не діє і як наслідок цього - не дає прибутку.

Автором проведені дослідження можливості прогнозування початку інноваційних процесів в системі менеджменту й пропонується метод аналізу і прогнозування життєвого циклу організації (підприємства).

Розвиток біологічних, технічних, соціально-економічних систем здійснюється згідно законів діалектики:

- закону єдності і боротьби протилежностей;
- закону заперечення заперечення;
- закону переходу кількісних змін у якісні.

На рівні організацій (підприємств) ці закони мають прояв у виникненні неминучих протиріч між стабільністю і динамікою, між прогресивним і консервативним, між формальним і неформальним, між надійністю і ризиком, - які вирішуються, а за цим створюються передумови для виникнення нових протиріч, які є протиріччями більш високого рівня, але всі вони знов таки вирішуються. Все знаходиться в процесі постійного руху, розвитку й оновлення, отже нове замінює старе і це нове замінюється ще новішим. І в процесі цього розвитку відбуваються безупинні кількісні зміни, які, дійшовши певного рівня, призводять до корінних якісних змін. Тобто мова йде про існування життєвого циклу організації (підприємства) по аналогії з життям біологічної і технічної системи. Теорію життєвого циклу організації за стадіями розроблено Чендлером.[3]

Теоретичні аспекти життєвого циклу підприємств розглянуто у

працях Дайновського Ю., Корягіної С., Довбні С., Шембель Ю., де приділено увагу особливостям фінансового аналізу життєвого циклу підприємства.[1;2] Белоус О. розглянуто проблему збалансування стратегічних зон господарювання і життєвих циклів підприємства.[4] Вивчення наукової літератури показало, що питання аналізу і прогнозування життєвого циклу організації (підприємства) практично не висвітлене.

Ціллю дослідження є розробка методики (моделі) прогнозування життєвого циклу організації (підприємства) й на їх основі вдосконалення системи управління інноваційними процесами, які в них здійснюються.

Об'єктом дослідження є інноваційний процес як запорука ефективної роботи організації (підприємства).

Використовуючи методологію системного підходу, можна констатувати, що податкова система держави є відкритою системою, що перетворює „вхідні” зв'язки з зовнішнього середовища, яким є економічна система держави, на „вихідні” й за визначеними критеріями (організаційна цілісність, економічна самостійність, наявність спеціалізованих інформаційних структур, можливість виділення загального результату роботи) є складною операційною системою. І як будь-яка операційна система податкова система не може існувати вічно, тобто вона також має свій життєвий цикл: виникнення, проходження періодів становлення і розвитку, розквіту і, нарешті, спаду і загибелі, або відродження. За цим, на зміну повинна прийти нова система, яка буде більше пристосована до навколишнього середовища й має бути більш досконалою за попередню.

Виходячи з стану сучасної податкової системи України і її негативного впливу на економіку, постає питання у визначенні причин цього. Однією з причин може бути кінцевий етап життєвого циклу податкової системи. Тому необхідно дослідити й описати життєвий цикл податкової системи й визначити, на якому етапі цього циклу вона зараз знаходиться.

Досліджено, що, як правило, ефективність складних операційних систем розвивається своєрідними еволюційними циклами, кожний з яких добре апроксимується S-подібною кривою. Ця крива ніби обгинає еволюційні цикли, які відповідають кількісній, а також, можливо, і якісній зміні параметрів системи за незмінних принципів її побудови.[7, 68-69]

З погляду економіко-математичних моделей податкова система відноситься до систем, економічний ефект від функціонування яких не піддається безпосередньо кількісному оцінюванню. Від життєдіяльності податкової системи економічний ефект отримує суспільство в цілому, і тому цей показник дуже важко оцінити. Проблема визначення системи об'єктивних показників для розрахунку економічної ефективності функціонування податкової системи потребує вирішення. Виходячи з необхідності цілеспрямування податкової системи на забезпечення стабільності макроекономічної структури суспільства, стійких темпів зростання ВВП й бази оподаткування, розвитку підприємництва й приватного бізнесу, підвищення потенціалу людських можливостей та ін., слід погодитись з тим, що на сучасному етапі розвитку нашої країни у якості показників ефективності податкової системи варто використовувати макроекономічні показники. Серед них: темпи економічного зростання валового внутрішнього продукту (ВВП) і темпи збільшення податкових надходжень до бюджету, темпи зниження або зростання витрат на утримання органів державної податкової служби. А також важливим інтегруючим показником є коефіцієнт відкритості національної економіки, який визначається як співвідношення між часткою країни у ВВП, виробленому у всьому світі, й часткою економічних показників країни у світовому обсязі зовнішньої торгівлі:

$$K_B = \frac{T_B}{ВВП_B},$$

де T_B - доля економічних показ-

ників країни у загальному обсязі світової

торгівлі;

BBB_B - доля економічних показників країни у валовому внутрішньому продукті. [8]

В економічній літературі побудова кривої життєвого циклу здійснюється за двома параметрами: прибуток (дохід) і час. Проте, існує цілий ряд підприємств і організацій, що є неприбутковими (державні установи, лікарні, вищі учбові заклади та ін.). Тому для визначення взаємодії життєвих циклів різних підприємств і організацій виникає необхідність у зіставленні цих параметрів. Як показали дослідження, характер кривої життєвого циклу з цим не змінюється, внаслідок чого й пропонується для побудови життєвого циклу підприємств і організацій застосовувати такі параметри, як ефективність і час.

Для дослідження життєвого циклу Державної податкової служби Ук-

раїни (ДПС), що є підсистемою податкової системи України, використаємо показник економічної ефективності державної податкової служби, який визначимо таким чином:

$$E_{дпс} = \frac{П - B_{дпс}}{B_{дпс}},$$

де $П$ - суми податків і неподаткових платежів, нарахування й сплата яких до державного бюджету контролюються ДПС;

$B_{дпс}$ - витрати на утримання ДПС.

Показники для розрахунку ефективності ДПС використані із Законів України „Про державний бюджет України” за 1992-2003 рр. і щорічних звітів за результатами роботи державної податкової служби України і надані у таблиці №1.

Таблиця 1

Розрахунок економічної ефективності ДПС

Роки	Фактичне надходження до бюджету податків і платежів, які контролюються ДПС, млн.грн	Витрати на утримання ДПС, млн.грн.	Економічна ефективність
1992	6	0,11	53,5
1993	31,6	0,48	64,8
1994	2090,4	17	122
1995	11429,6	86,4	131,3
1996	21086,6	123	170,4
1997	16668,5	250	65,7
1998	21848	413,2	51,9
1999	25130	386,5	64
2000	30700	716,3	41,8
2001	36300	816	43,5
2002	39940	1047,2	37,1
2003	46100	1176,4	38,2

За визначеними показниками економічної ефективності наведена графічна

інтерпретація життєвого циклу ДПС за весь період її існування (рис.1).

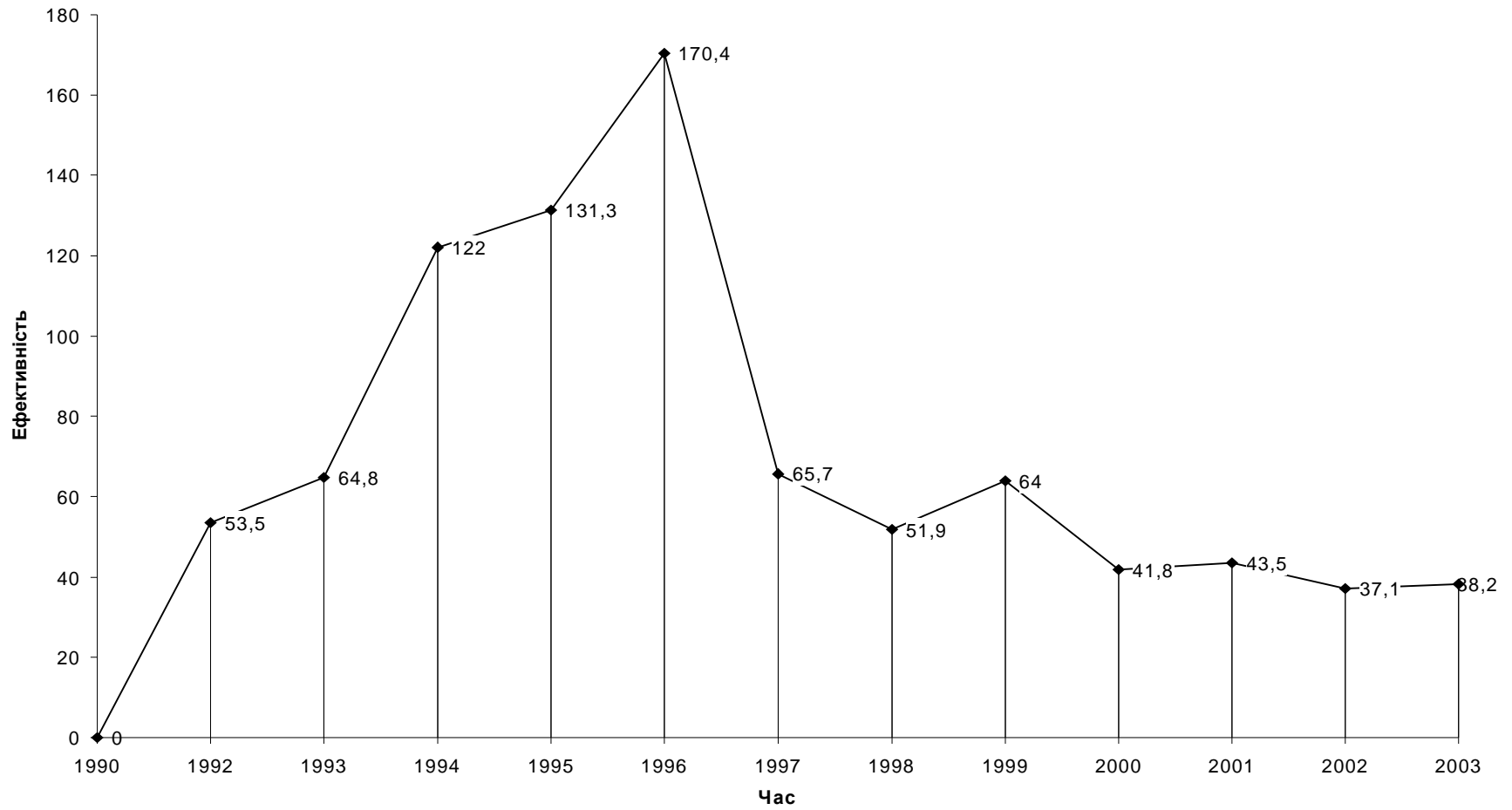

Рис. 1 Етапи життєвого циклу Державної податкової служби України

Початком становлення сучасної податкової системи можна вважати прийняття Законів України „Про систему оподаткування” 25 червня 1991р., „Про державну податкову службу України” від 4 грудня 1992 р.

Побудована крива демонструє наявність чотирьох або навіть п'яти етапів (стадій) життєвого циклу ДПС України.

Етап перший (I). 1991 - 1992р.р. Зародження і формування податкової системи і податкової служби. Цей етап характеризується порівняно незначною ефективністю, що можливо пояснити недостатньою сформованістю всіх необхідних основних та допоміжних ланок системи, а також ще слабких координації і інтеграції, за цим безперечно припускається виняткова централізація.

Етап другий (II). 1993 - 1994р.р. ДПС сформувалась як цілісна система. Спостерігається збалансований розподіл повноважень і відповідальності, раціональна внутрішня структура, чітка спеціалізація підрозділів і ланок, правильна організація інформаційних потоків. І як результат - швидке зростання ефективності. Усередині етапу виникає нормальний режим функціонування.

Етап третій (III). 1995 - 1996р.р. Досягнення найвищих показників ефективності функціонування ДПС. Цей етап мав бути найбільш тривалим з усіх етапів існування системи і повинен характеризуватися стабільністю. Визнано, що нормальний режим забезпечує максимальну в порівнянні з іншим режимом віддачу і завершується усередині III етапу життєвого циклу. На стадії стабільного функціонування допускається не більш одного оптимального режиму, одночасно допускаються деякі варіанти параметрів цього режиму, що пристосовують систему до поточних флуктуацій зовнішнього і внутрішнього середовища.[7,75] Саме для нормального режиму найбільш придатний дуже ощадливий метод керування за відхиленням і стає можливим направити управлінські ризики на вирішення перспективних і стратегічних питань системи. Функціонування системи в нормальному

режимі, в силу стабільності виконуваних функцій і зниження витрат, має такі переваги в управлінні: покращання показників роботи, можливість підвищення кваліфікації фахівців, поява пропозицій до вдосконалення системи, зниження рівня контролю стабільних і незмінних аспектів й концентрація на окремих актуальних аспектах керування. Також слід відмітити, що функціонуванню системи в нормальному режимі властиві типові проблеми: старіння компонентів системи; відсутність внутрішніх стимулів для вдосконалення і інновацій; можливість нагромадження внутрішніх невідповідностей між параметрами й умовами; перетворення творчих функцій на рутину, стандартну й уніфіковану дію незалежно від стану внутрішнього і зовнішнього середовища.

За реальних ситуацій третій етап є найважчим у плані тривалості збереження мети організації, її стратегії і тактики.

Всупереч загальноновизнаним положенням, третій етап життєвого циклу ДПС, який на побудованій кривій починається десь з 1994року і закінчується у 1996 році, характеризується дуже коротким часом існування. І взагалі цей етап можна вважати неповноцінним у порівнянні з зображенням циклу в теорії менеджменту.

За характером кривої на рис. 1 можна також зробити висновок, що IV етап, який є етапом спаду ефективності, починається після 1996 року, сформувався десь у 1998 році й закінчився або наближується до закінчення. При чому цей етап, який має бути перехідним або до повернення системи до оптимального рівня, або до нового оптимального режиму, у „житті” ДПС виявився дуже затяжним і складним, можна сказати хворобливим. Замість наявності „хвильок” або „гребінців” на етапі зрілості, який мав бути стабільним і тривалим, вони супроводжують перехідний етап й за своїм направленням свідчать про поглиблення кризової ситуації. З цього можна зробити висновок, що модернізація служби, проголошена з кінця 90-х років, поки ще не принесла очікуваних змін в напрямку виходу системи на якісно новий нормальний режим. Це свідчить про те, що

не створено умови для формування гнучкого й чутливого до інновацій податкового менеджменту, що забезпечить якнайшвидший вихід на обґрунтування рішень щодо подальшої долі системи.

У даному випадку управління в багатьох залежить від планової або прогнозованої кривій життєвого циклу. Це можливо при існуванні багатофакторної моделі життєвого циклу, з урахуванням основних факторів. Ці фактори пропонується згрупувати у дві групи:

1 – фактори, що визначають податкові надходження;

2 – фактори, що визначають витрати на утримання державної податкової служби.

Результатом функціонування системи менеджменту ДПС повинна бути стабілізаційна робота, тобто постає проблема керування життєвим циклом організації, з урахуванням зовнішнього та внутрішнього середовища.

Це особливо складно, якщо розглядати податкову систему держави. В цій системі взаємопов'язані і взаємодіють з ДПС та іншими державно-владними органами (елементи підсистеми, що управляє оподаткуванням) підприємства та інші організації – платники податків (об'єкти управління у системі управління оподаткуванням), - і всі вони існують за своїм життєвим циклом. Визначену взаємодію життєвих циклів для підприємства можна вважати одним із факторів зовнішнього середовища, що характеризується взаємопов'язаністю факторів, їх складністю, рухливістю й невизначеністю.

Постає питання визначення закономірностей взаємодії життєвих циклів в податковій системі й розробки механізму управління життєвим циклом ДПС і кожного підприємства в окремоті.

Автором проведені дослідження менеджменту в державній податковій системі і пропонується враховувати коефіцієнт життєвої стабільності підприємства. Для цього потребується побудова кривої життєвого циклу підприємства.

На кожній стадії розвитку підприємство має певні параметри, які харак-

теризують умови функціонування: сучасне становище та перспективи. Аналіз фінансового стану підприємства, оцінка його платоспроможності й фінансової стійкості дає можливість визначити місцезнаходження на кривій життєвого циклу.

Очікуваний характер кривої життєвого циклу перемагається антикризовою роботою у вигляді випередження кризової ситуації, що виникає в кінці стадії зрілості або стабільності й визначається на кривій у конкретній точці, яку можна назвати кризовою. Важливим постає питання прогнозування цієї точки на стадії створення підприємства і планування комплексу заходів інноваційного, реструктуризаційного і реінжинірингового характеру. За умови відсутності планування життєвого циклу й визначених антикризових заходів, у випадку досягнення підприємством кризової точки, значно ускладнюється, дорожчає, стає більш проблематичним, а інколи і неможливим, його оздоровлення й відродження.

Планування життєвого циклу конкретного підприємства необхідно здійснювати також з ціллю максимального подовження стадії зрілості і стабільності. Проведеним аналізом підприємств Донецького регіону доведено, що при відповідних стратегії і тактиці управління підприємством, характерним є „гребінцева” форма кривої життєвого циклу на цій стадії, а у випадках багаторазового повторення етапів зростання і стійкості за напрямком „гребінців” також можливо спостерігати тенденції подальшого розвитку.

В результаті досліджень автором розроблено методіку визначення життєвого циклу підприємства (організації), виявлено взаємозв'язок життєвих циклів підприємств – платників податків з життєвим циклом державної податкової служби (ДПС). На основі цього розроблено модель життєвого циклу ДПС в залежності від стадій життєвого циклу підприємств - платників податків. Це дозволить достатньо чітко визначати і прогнозувати стадії життєвого циклу ДПС, та що особливо важливе - термін модернізації ДПС як інструмент управління її життєвим циклом.

Таким чином, запропонований підхід і методика прогнозування життєвого циклу організації, як шлях удосконалення інноваційних процесів в системі менеджменту, на прикладі ДПС, дозволить оптимізувати систему менеджменту організації шляхом мінімізації витрат і максимізації показників ефективності системи.

Врахування органами ДПС життєвого циклу платників в контрольно-перевірочній роботі сприятиме виконанню податками саме регулюючої й стимулюючої функцій, у оптимальному поєднанні з фіскальною, і забезпеченню таким чином поєднання економічних інтересів держави, юридичних і фізичних осіб, а за цих умов – забезпечення безупинних інвестиційних процесів і зростання фінансових результатів підприємництва і вцілому економіки держави.

Основними напрямками подальшої роботи автора є поширення апробації моделі прогнозування життєвого циклу організації і її формалізація для автоматизованого використання на практиці.

Література

1. Дайновський Ю.А., Корягіна С.В. Фінансовий аналіз життєвого циклу підприємства. / Фінанси України. - 2003. - №10. - С.66-75.

2. Довбня С., Шембель Ю. Финансовый анализ на различных этапах жизненного цикла предприятия. / Бизнес Информ. - 1998. - №17-18.-С.87-90.

3. Дункан Джек У. Основопологающие идеи в менеджменте. Уроки основоположников менеджмента и управленческой практики. Пер. с англ. – М.: Дело, 1996. – С. 272.

4. Белорус О., Рогач В. Менеджмент: сбалансирование стратегических зон хозяйствования и жизненных циклов предприятия. / Экономика Украины. - 1992. - №8. - С.47-51.

5. Коноваленко М.К. Управление продуктовыми инновациями. – Х.: Бизнес-Информ, 1998. – С.6, 18.

6. Райзберг Б.А. Современный экономический словарь. – И.: ИНФРА – М, 1999. – С.136.

7. Сумець О.М. Основи операційного менеджменту. - К.: ВД Професіонал, 2004. - 416с.

8. Скворцов Н.Н. Налоговый менеджмент: стратегия и тактика: В 10 кн. Кн. 1. От стагнации к стабилизации. - К.: Вища школа, 2002. - С.33.

9. Уткин Э. А., Морозова Н.И., Морозова Г.И. Инновационный менеджмент. – М.: АКАЛИС, 1996. – С. 3,5.

Статья поступила в редакцию 14.05.2004

Л.І. ВІРТ-КУШНІР,
Інститут регіональних досліджень НАН України

ІННОВАЦІЙНА СКЛАДОВА РЕСТРУКТУРИЗАЦІЇ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

Під реструктуризацією підприємства розуміється система організаційно-економічних та інших заходів, спрямованих на реформування його господарської діяльності та досягнення стратегічних цілей його розвитку шляхом здійснення необхідних структурних перетворень, адаптованих до зміни факторів зовнішнього середовища його функціонування. Рестру-

ктурізацію здійснює значна кількість підприємств не тільки в країнах з трансформаційною економікою, але й велика кількість компаній з високими фінансовими показниками діяльності в країнах з розвинутою ринковою економікою. Така необхідність обумовлюється змінами кон'юнктури ринку та різноманітних фак-

© Л.І. Вірт-Кушнір, 2004